

Nevzat Onaran: Dersim’de ‘Tunç Eli’ kırımı

Posted on 21/07/2019

1915’ten 1938’e ve bugüne... İrkçılık, devleti kurumsallaştıran resmi ideolojinin yapısal icraatıdır. Ambalajı da, “ayrımız-gayrımız yok” ya da “birlik beraberliğimiz” söylemidir. İrkçılığın sokaktaki kitle tabanı, hep diri tutulur ve gerektiğinde kapağı açılan gazoz gibi hemen köpürür. Böylesi bir harekâtla Aysel Tuğluk’un annesinin naaşı mezarından çıkartıldı ve faillere de karakolda “aferin” denildi. İrkçılık her an kendini görünür kılar; çevremize bakmamız yeterlidir. Vicdan sahibiyse ırkçı duvara toslamaman mümkün değildir. Kararıyla, Tunçeli Belediye Meclisi[1] de bu duvara tosladı. Toplumsal kimliğini, tarihi-kültürel ve coğrafi varlığını dikkate alan meclis, belediyenin adını değiştirdi. Meclis kararıyla, 1926’da kaldırılan Dersim adını kabul etti. Resmi ve gayri resmi zevat hemen hareketlendi. Düne kadar Belediye Başkanı Fatih Mehmet Maçoğlu’na sevgisini belirtenler de “bu olmadı” söylemiyle kervana katıldı. Biliyoruz ki Tunçeli, 1935 sonunda öylesine bir isimlendirme değildi; devletin ‘Tunç Eli’nin Dersim’de yaptığı-yapacağı icraatının adıydı. 1938’de 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Kâzım Orbay’ın koordine ettiği harekâtla on binlerce Dersimli öldürüldü ve sürüldü.

Dersim, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal eden Ankara, İstanbul, Erzurum ve Sivas gibi vilayetlerdendi. 23 Nisan 1920’de açılan Büyük Millet Meclisi’nde Dersim’in altı mebusu vardı: Ahmet Ramiz (Tan), Dişab Ağa (Yıldırım), Hasan Hayri (Kanko), Mustafa Ağa (Öztürk), Mustafa Zeki (Saltık) ve Abdülhalik Tefvik (Gençtürk) idi. 1923’te yapılan seçimde ise Dersim’in mebus sayısı ikidir. Meclis’in ikinci devresinde Dersim, Feridun Fikri (Düşünsel) ve Ahmet Şükrü (Kulualp) ile temsil edildi. Bu dönemde Dersim, 1921 Mart-Mayıs’ta Merkez Ordusu ve Topal Osman’ın milis teşkilatının Koçgiri’deki imha harekâtı sonrasında bir ara resmen hatırlanırsa da, esas olarak 1920’lerin ikinci yarısından itibaren Ankara’nın gündem maddesidir.

Dersim, 4 Mart 1925'ten itibaren dört yıl boyunca icra edilen Tahriri Sükûn'la Cumhuriyet'in ve Tek Parti Sistemi'nin kurumsallaştırıldığı ilk yıllarda öncelik verilen konulardandı. Tahriri Sükûn icraatıyla, muhalefet tamamen bastırıldı, TC'nin 'hukuki' sistemi yapılandırıldı, Hıristiyanların tasfiyesinin ardından İslam milletlerden Kürtlerin asimilasyon politikası netleştirildi ve icrasına başlandı. Bu arada 30 Mayıs 1926 tarihli kanunla Dersim vilayeti ilga edildi[2] ve kazaları Erzincan ile Elazığ arasında dağıtıldı. Kaza haline getirilen Dersim, idari birim olarak Dersim Kaymakamlığı[3] ve Dersim Hâkimliği[4] ve Dersim Müddeiumumiliği[5] kurumları faaliyetine devam etti.

Cumhuriyet'te de, Osmanlı'da olduğu gibi "Dersim'de ne yapılmalı?" programını içeren raporlar kaleme alındı. 1926'da Mülkiye Müfettişi Hamdi'nin raporunu, Genelkurmay, İçişleri Bakanlığı ve umumi müfettişlerin raporları izledi. Başvekil İsmet İnönü de rapor hazırladı. Raporların temel önermesi, medenileştirme gerekçesiyle Dersim'in Türkleştirilmesi yani Dersim'in Kürt/Zaza ve Alevi-Kızılbaş kimliğinin imhası ve asimile edilmesiydi. Çünkü Dersim kimliği, gerek Osmanlı'nın gerekse Cumhuriyet'in egemen Türk-Sünni İslam kimliğine kıyasla hedefteki 'öteki'ydi. 1890'lar sonrasında zaman zaman askeri harekâtın icra edildiği Dersim'de, soykırım harekâtı 1938'de yapıldı. O dönemde vilayetin resmi adıysa Tunçeli idi.

Vilayetin kurulmasıyla ilgili tasarının komisyonlarda ve Meclis'teki müzakeresinde Tunçeli yazıldığı halde herhangi bir isim değişikliği yapılmadan resmen Tunceli olarak yazıla ve söylenegeldi. Oysa kanunda vilayetin resmi adı Tunçeli'dir; kanuna aykırı kullanım, resmi zevat tarafından uygun bulundu ki sorun edilmedi.

MUNZUR'DAN TUNÇELİ'YE...

1935 yazında Ankara, Dersim'de ne yapacağını netleştirirken, ayrıca yeni bir vilayet kurulmasını da gündemine aldı. Tasarıda önerilen vilayetin adı elbette Dersim değildi,

Munzur idi.

1931 yılı sonunda Takrir-i Sükûn pratiğinin hemen ardından Dersim'e vali-askeri komutan idare sistemi tartışılması başlatıldı. Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali'nin 21 Aralık 1931 tarihli raporundaki, "Dersim'de bir müddet yüksek bir askeri makam veya bir müddet için vali ve hatta umumi müfettiş Hozat'ta bulunmalı ve Dersim'le yakından alakadar olmalıdır" önerisi[6] ne yapılacağıının habercisiydi. Beş yıl sonra yazılan oldu. Başvekil İsmet İnönü de, İbrahim Tali ile çakışan öneride bulundu. İnönü, 1935 yazındaki gezisinin ardından hazırladığı raporun Dersim'le ilgili kısmında, vilayet dairesinin bir kolordu karargâhı olacağı ve "idama kadar infazın valilikte" biteceği yazıldı.[7] Yapılan hazırlık, 21 Ekim 1935'te Cumhuriyet gazetesinde[8] aynen yer aldı. Buna göre, Munzur vilayeti ve 4. Umumi Müfettişlik kurulacak, müfettişe geniş yetki verilecek ve Korgeneral Abdullah Alpdoğan da 4. Umumi Müfettişlik'e tayin edilecekti. Haberde belirlenen diğer düzenlemeler de aktarıldı. Cumhuriyet, iyi bilgilenmişti ve Korgeneral Abdullah Alpdoğan'ın müfettişliğe atanacağını dahi yazmıştı.

Munzur vilayetinin kurulması ve idaresiyle ilgili tasarı 7 Kasım 1935'te Meclis'e sunuldu. Başvekil İsmet İnönü tasarı gerekçesinde, "Mahallin ihtiyacını yakından görerek aldığı tedbirleri derhal tatbik edebilecek ve vekillerin [bakanların] haiz olduğu salâhiyetlerle mücehhez yüksek bir hükümet mümessillerinin orada vali olması ve zatın askeri bakımdan da vaziyeti idare edebilmesi için komutan sıfatını da üzerinde birleştirmiş bulunması gerekli görülmüştür" değerlendirmesini yaptı.[9] Tasarıyla ilgili Dahiliye ve Millî Müdafaa encümenlerinin mazbatalarında vilayet ve özel idarenin kurulması talebi yerinde bulundu. Fakat Adliye Encümeni mazbatasında tartışma konusu ise idam cezasının infazıydı.[10]

Bütçe Encümeni mazbatasında, Dahiliye Vekili'nin teklifi üzerine vilayetin Munzur olan adı Tunçeli olarak değiştirildi. Hükümet tasarısında madde 1'de vilayet adı, Munzur'du. Vilayet adını Dahiliye, Millî Müdafaa ile Adliye encümenleri Munzur'u ve Bütçe Encümeni de Tunçeli'yi kabul etti. Ayrıca tasarıda idam cezasını infaz yetkisinin vali ve kumandanda

olduğu hükmü encümen raporlarında aynen yer aldı.[11] Vilayet adındaki değişikliği resmileştiren Dahiliye Vekili (İçişleri Bakanı) Şükrü Kaya'dır; Başvekâlet'e gönderdiği 13 Aralık 1935 tarihli yazısında vilayet adını aynen Tunçeli olarak yazdı.[12] Anlaşılan bu isim değişikliği kararını alan İçişleri Bakanlığı'dır. Vilayetle ilgili tasarı 25 Aralık 1935'te Meclis'te görüşüldü ve kabul edilmesi sonrasında Tunçeli vilayeti 4 Ocak 1936'da kuruldu.[13] Böylece Devletin 'Tunç eli'nin gerekeni yapacağını ifadesi olarak vilayet adı Tunçeli olarak yasalastı. Fakat sonrasında resmi evrakta Tunceli olarak da yazıldı, tashih hatası gibi gösterilerek, öyle yazıma devam edildi, düzeltilmesiyle ilgili yasa değişikliği dahi yapılmadı.

Cumhuriyet'in kurumsallaştırıldığı yıllarda İttihatçı Mustafa Kemal Atatürk'ün 15 yıl Cumhurreisi, İttihatçı İsmet İnönü'nün 13 yıl 8 ay 14 gün Başbakan ve İttihatçı Fevzi Çakmak'ın da 12 Ocak 1944'e kadar 20 yıl Genelkurmay Başkanı olması gibi, İttihatçı Şükrü Kaya da, İçişleri Bakanı olarak benzer rekor sahibidir. 1 Kasım 1927-11 Kasım 1938 döneminin değişmez İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, 11 yıl 10 gün görev yaptı. Anlaşıyor ki, Cumhuriyet'i kurumsallaştıran politik ve idari kadro İttihatçılardı. Şükrü Kaya, hayli deneyimlidir, Ermeni soykırımını döneminde de İskân-ı Aşâir Muhâcirin Müdürü Umumisi (Genel Müdürü) idi. Şükrü Kaya'nın[14] ilk icraatı, İslâm muhacirlerin Trakya'dan ve Ege'den kovulan Rumların evine-barkına iskân edilmesiydi. Dönemin bir diğer politik aktörü İttihatçı Celâl Bayar da, 1938'de Dersim soykırımını planlayan ve icra eden Başbakandır.

Şükrü Kaya'nın bakanlığı döneminde, ırkçılık resmen kanunlarda dikkate alındı ve yazıldı. 14 Haziran 1934 tarihli İskân Kanunu[15] ile ırkçılık kriterine göre Türkiye haritası, Türkler ile asimile edileceklerin iskân edileceği ve yasak bölgeler olarak üçe bölündü. Bu kanunla, Türk ırkından olan-olmayan (madde 7, 12 ve 13), Türk kültürüne bağlı [Sünni-İslâm] olan-olmayan (madde 10, 11), anadili Türkçe olan-olmayan (madde 11) ve soyca Türk olan-olmayan (madde 12) gibi ırk, din ve anadil kriterine göre ayırım esas alındı. Amacı 'dilde, kanda, kültürde birlik' olarak belirlenen kanun, 'öteki'nin demografik yapıdan tasfiyesine yönelik politikaların icrasına temel oluşturdu. Kanunun ilk icraat sahası Dersim'di.

Hazırladığı Dersim raporunda, Dersim'in ıslahı için askeri harekâtın yapılmasını ve ahalinin sürülmesini öneren[16] bakan Şükrü Kaya, nüfusa iki çocuğunun kaydını bile yaptırmamışken[17] "Dersimliye niye çocuğunu nüfusa kayıt ettirmiyorsun veya niye askere göndermiyorsun?" diye hesap sorması, aranan bahane değilse nedir?

Türkçülüğün detaylı programının belirlendiği ve icra edildiği yılların bakanı Şükrü Kaya ifade etmiştir ki, Cumhuriyet vatandaşı 'Türk' olacaktır. Şükrü Kaya, "Efendiler, memleketin halkı, Teşkilâtı Esasiye Kanunu mucibince Türktür ve hepsinin Türk olması ve Türkçe konuşmaları, kendi menfaatleri iktizasındandır (gereğidir)" ve "Zaten insanlık tarihi Türklerle başlamıştır, Türk olmasaydı belki tarih de olmazdı [...] Atatürk'ün vaz'ettiği prensipler Türktür" ve "Ana dili Türkçe'den başka dil konuşan Türkler'in harsî ve içtimaî sahada diğer Türk kardeşlerinin mevkiine gelmeleri için esaslı bir program altında çalışılması takarrür etmiştir" gibi değerlendirmelerde bulundu.[18] İşte bu zihniyetin Dersim'deki icrasıyla on binlerce Dersimli öldürüldü ve sürüldü.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Dersim 1938 soykırım harekâtını, Cumhurreisi Atatürk'ün görevlendirmesiyle Başbakan Celâl Bayar ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Fevzi Çakmak'la birlikte hazırladı. Harekâtın sahadaki icrasını 3. Ordu Müfettişi Orgeneral Kâzım Orbay ile Tunçeli Valisi ve Komutanı ve 4. Umumi Müfettiş Korgeneral Abdullah Alpdoğan yaptı.

TUNÇELİ-MÜFETTİŞLİK SİSTEMİ

1935 sonunda Meclis'in gündeminde vali-komutan idare sistemiyle Dersim'i müfettişe teslim edecek tasarı vardı. İstanbul ve Ankara'dan ayrı Dersim'e özel hukukun icrasını amaçlayan Munzur Vilâyeti Teşkilat ve İdaresi Hakkında Kanun Layihasının müzakeresi 25 Aralık 1935'te yapıldı. Bir gün öncesinde Cumhuriyet gazetesi, vali ve kumandana idam infaz yetkisinin verildiğini haberleştirdi.[19] Tasarıda vilayet adı Munzur olarak yazılsa da İçişleri

Bakan Şükrü Kaya, sözüne Tunçeli diyerek başladı. Bakan Kaya, burada Cumhuriyet idaresiyle medeni tedbirler düşünüldüğünü ve Cumhuriyet'in feyzlerinden istifa etmesinin hedeflendiğini anlattı. Tasarı maddeleri okundu ve kabul edildi.

Bundan evvel 16 Aralık 1935'te kabul edilen kanunla[20] 4. Umumi Müfettişlik teşkilatı ve kadrosu hakkında düzenleme yapılmıştı. Oysa 4. Umumi Müfettişlik 6 Ocak 1936 tarihli kararnameyle kuruldu ve müfettişlik Tunçeli, Bingöl, Elazığ ve Erzincan'ı kapsıyordu.[21] Müfettişlik'in kurulmasından dört gün sonra çıkarılan kararnameyle de, üç ay öncesinde Cumhuriyet gazetesinin yazdığı gibi Korgeneral Abdullah Alpdoğan[22] müfettiş olarak atandı.

Dersim'e özel hukuk icrasını hedefleyen tasarıda müfettişin yargı yetkisi tartışıldı. 32'nci madde, "Vali ve kumandan herhangi bir şahıs hakkındaki takibatın tehirine ve cezaların teciline salâhiyetlidir. Bu tehir veya tecil mürürü zamanın işlemesine mâni olmaz" hükmünde olup ve devamı 33. maddede de, idam cezasının infaz yetkisi, vali ve kumandana veriliyordu. Muğla Mebusu Hüsnü Kitabacı, maddelerin bu haline itiraz etti ve 1924 Anayasası'nın 26'ncı maddesi gereği, idam cezası infazının doğrudan doğruya Meclis'in salâhiyetinde bulunduğunu hatırlattı. Hüsnü Kitabacı, 33'üncü maddenin bu haliyle kabulünün, ancak anayasanın 26'ncı maddesinin değiştirilmesiyle mümkün olabileceğini vurguladı. Bunun üzerine Adliye Encümeni Kâtibi ve Trabzon Mebusu Raif Karadeniz, maddeyi nasıl müdafaa edeceğinin sorulduğunu ifade ettikten sonra, değerlendirmesini şöyle sürdürdü:

"Yalnız, memleketin yüksek menfaatını bir tarafa koyduk ve diğer tarafa da kanuni mevzuatımızı koyduk ve Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na karşı beslenmesi lazım gelen perestiş ve hürmeti de göz önünde tutarak düşündük ve bu neticeye vasıl olduk. Mazbatada 'filhakika, Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun 26'ncı maddesi sarihtir' demekten maksat, yani bu madde yerindedir [...] Biz Adliye Encümeninde bu işi düşünürken sureti umumiyede dedik ki, bir memleket için, muayyen bir mıntıkada, memleketin diğer tarafında tatbik edilen

kanunlardan ayrı bir kanun yapılabilir mi? Biz, muayyen bir mıntıkada hususi bir kanun yapıyoruz. Orada yaşayan vatandaşlar ancak bu kanun dairesinde devletle münasebete girişeceklerdir. Bunun manası fevkalâdeliktir. Dahiliye Vekili fevkalâdelik yoktur, dediler. Bunu şu manada anlamak lazımdır. Evet orada muharebe yoktur, top sesleri işitilmiyor. Fakat hükümeti tanımayan, yalnız aşiret reislerini tanıyan bir zümre vardır. Medeni bir memlekette en büyük kuvvet hükümettir, devlettir. Bunun yerine en büyük kuvvet olarak aşiret reisini veya bir ağayı tanımak ne demektir. [...] Bu itibarla biz gayet samimi olarak bu yaptığımız kanunun Teşkilâtı Esasiye Kanunu'na, onun ruh ve manasına hiçbir suretle muhalif olmadığı neticesine vardık.”[23]

Bakan Şükrü Kaya'nın Dersim'in özel durumu üzerinde durarak Raif Karadeniz'e destek veren konuşmasından sonra maddeler aynen kabul edildi. İdamı infaz yetkisi müfettişe verildi. Hüsnü Kitabacı ile Raif Karadeniz arasında idam cezasının infazıyla ilgili tartışma, ertesi günkü Cumhuriyet gazetesinin[24] haberidir. Müzakerenin ardından kabul edilen 2884 sayılı Tunçeli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun 38 madde olup, böylece Tunçeli'ne özel hukuk sistemi ve idaresi oluşturuldu.[25] Kanunla Tunçeli'de kurulan koloni idaresinin başındaki vali ve komutana, şahıs hakkındaki takibatın tehirine ve cezaları tecil etme (madde 32) ve idamın infazını ertelemezse yerine getirme yetkisi (madde 33) verildi.

Böylece 1924 Anayasası'na göre Meclis'te olan idam cezasının infaz yetkisi ve diğer adli hususlar Dersim özelinde vali ve kumandana devredildi. Bunun gerekçelendirilmesi, Dersim'in özel haline dikkat çekilerek, Raif Karadeniz'in ifadesiyle, “memleketin yüksek menfaatini bir tarafa koyduk ve diğer tarafa da kanuni mevzuatımızı koyduk” denilerek, keyfi bir kararla ağır basan Ankara'nın Türkçü menfaati olmuştur. Hukuki yaklaşıldığında söylenecek olan da, kanunla anayasanın ilgili hükmü ilga edilmiştir. Bu, nasıl bir Cumhuriyet kurulduğunu anlaşılır kılmaktadır. 10 yıl önce de benzer uygulama yapılmıştı. 1925'te Takrir-i Sükûn icraatında idamı infaz yetkisi sıkıyönetim komutanları ve Ankara ile Diyarbakır İstiklâl Mahkemelerine[26] verilmişti.

Dersim’de resmi adıyla Tunçeli vilayetinin kurulmasıyla, savaş hukukuna göre özel bir sistem oluşturuldu. Tek yetkili bir askerdi; o hem vali hem de 4. Umumi Müfettiş ve vilayet komutanıydı. Bunun gereği Tunçeli’nin yani Dersim’in tek yetkilisi Korgeneral Abdullah Alpdoğan’dı, aynı zamanda hükümetin Dersim’deki tek otoritesiydi. Böylece Müfettiş Alpdoğan, Türkiye’deki meri mevzuattan farklı, aslında Dersim’de keyfine göre idare etmekle yetkilendirildi. Hatta o denli yetkiliydi ki, resmen Dersimlinin Kürt/Zaza olmadığına hükmedildi; Dersimliye Dağ Türkü ve diline de Dağ Türkçesi denildi.

Dersim’de tek yetkili Alpdoğan, 1915’ten beri bizzat sahada hayli tecrübeliydi; Koçgiri’nin 1915’te Ermenilerden[27] ve 1921’de Kürt Alevi-Kızılbaşlardan ve 1921’de Karadeniz’in Rumlardan temizlenmesinin[28] de komutanıydı.

Dağ Türkü ve Dağ Türkçesi gibi tuhaf analizlerle Cumhuriyet’in Tunçeli-Müfettişlik sistemiyle, güya Kürt/Zaza ve Alevi-Kızılbaş Dersimli, ‘medenileşecekti’. Böylece ‘medenileşen’ Dersimli de, Türk vatandaşı olacaktı. Harekâtın sonunda ortaya çıktı ki, aslında Tunçeli-Müfettişlik sisteminin icrasıyla ‘medenileşme’, on binlerce Dersimlinin öldürülmesi ve sürülmesiydi.

İMHA HAREKATI

Dersim vilayetinin ismen ilga edilmesi basit bir icra değildi. Dersim’de ne yapılacağına ilk işaretiydi. İsmi ilgası, bir Türkleştirme faaliyeti olarak sadece vilayetlerle sınırlı kalmadı, binlerce köyün ve dağın-taşın adı da değiştirildi. 1959-1968 döneminde 12 bin köy adı[29] Türkleştirildi. Böylesi isim değişikliği aslında, bir Türk Nüfus Mühendisliği[30] faaliyeti idi. Mühendislik kapsamında önce adı ilga edilen Dersim’de imha ve asimilasyon programı hazırlandı ve icra edildi. Özel idare sistemi oluşturulan Dersim’de icranın tek yetkilisi ve Ankara’nın özel görevli kişisi, Tunçeli Valisi ve Komutanı ve Müfettişi Korgeneral Abdullah Alpdoğan’dı.

Dersim'e askeri harekât politiği aslında Osmanlı'dan Cumhuriyet'e mirastı...1938'de Dersim'de devletin dâhili harbiyle[31] Dersimlinin can ve mal güvenliği berhava edildi...

Dersim'de muhtarlarla haber salındı ve tayyarelerle 1 no'lu, 2 no'lu ve 3 no'lu yasak bölgenin dağına taşına bildiri atıldı; "Evini-barkını terk et" ya da "Gel teslim ol" diye... Teslim olmayan, can derdine düşen ve dağa kaçan Dersimliye de, "isyan etti" denildi.

Aslında Dersimlinin isyan edecek veya ayaklanacak ne hali ne de merkezi teşkilatı ve lojistiği vardı?

Dersim'de önemli bir alan fiilen devletin dâhili harp sahasıydı; kaza merkezleriyle belli bölgeler hariç kırdaki insanlar, toprağını ve evini-barkını terk etmeye mecbur tutuldu; yerleşim yerleri yakıldı-bombalandı... İsyani etti denilen Dersim'de resmi açıklamaya göre sadece 1938 yılında 13.160 Dersimli ve 122 asker-milis öldü... Oysa Türk Kurtuluş Savaşı'nda toplam asker-milis kaybı 9167'dir.[32] Bu mukayese dahi Dersim'de ne yapıldığını ve Dersimliye 'düşman' gözüyle bakıldığını net anlaşılır kılmaktadır.

Dersim'de devletin yaptığını ne Başbakan ne de Genelkurmay Başkanı inkâr etti. Ağzunikli Haydar Kang, TBMM Başkanlığı'na ve Adalet Bakanlığı'na gönderdiği dört dilekçesinde, 1938 Ağustos ayındaki askeri harekâtle köyünde, ailesinden 12 kişi dâhil 170 Ağzuniklinin öldürüldüğünü ve yakıldığını yazdı. Ne Başbakan ne de Genelkurmay Başkanı cevaben, Haydar Kang'ın yanlış veya yalan yazdığını iddia edemedi.[33]

1935-1945 döneminde Tunçeli nüfusu, resmi açıklamaya göre Dersimlinin 14 bininin öldürülmesi[34] ve 20 bininin sürülmesi[35] sonrasında sürekli azaldı.[36] Tunçeli vilayetini oluşturan Çemişgezek, Hozat, Kalan, Mazgirt, Nazımiye, Ovacık, Pertek ve Pülümür kazalarının 1927'de 80.230 olan nüfusu, 1935'te 105.215'e yükseldi ve 1940'da 94.639'a, 1945'te 90.446'ya geriledi.

Devletin dâhili harbiyle 1935 sayımına göre nüfusun yüzde 35'i tasfiye edildi. Bu oran, 10-15 bin veya 15-20 bin askeri güç ve devlet çalışanı dikkate alındığında yüzde 40'ı aşmaktadır.

Vicdansızca, Dersim'de böylesine imhacı icraya, medenileştirme gerekçesiyle feodalizmin tasfiyesi harekâtı[37] diyenler de oldu. Oysa 1930'lu yıllarda ilgili kanunlar ve Arazi Talimatnameleri analizinden biliyoruz ki, Kürt sorunu nedeniyle, tekelci burjuvazinin ve toprak ağalarının egemenliğinde TC'nin gündeminde, feodalizmi tasfiyenin en önemli unsuru toprak reformu politiği hiçbir zaman olmadı.[38] Bunun için ilgili talimatnameler, 11 Haziran 1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve GAP'la birlikte toprak reformu girişimi vs hepsi kadük kalmış öylesine icraattı. Feodalizmde çözülme ve kapitalistleşme, Ermeni ve Rum mülkünün gaspı, pazarın merkezileşmesi, montaj da olsa sanayileşme ve parasal ekonominin egemenliğiyle bugünkü düzeye geldi.

Dersim, 23 Kasım 2011'de dönemin Başbakanı Recep T. Erdoğan tarafından resmen gündeme getirildi. Erdoğan beyanında, Dersim'de olanları CHP'nin yaptığını hatırlattı[39] ve "Sayın Kılıçdaroğlu nereye kaçyorsun? Bunlardan nasıl sıyrılacaksın. Ben mi özür dileyeceğim, sen mi dileyeceksin? Eğer devlet adına özür dilenecekse, böyle bir literatür varsa ben özür dilerim, diliyorum" dedi.

Başbakan şahsında TC, özrün gereğini yapsaydı, bugüne kadar vilayetin adı Dersim olarak değiştirilmiş olur ve belediye meclisinin de böylesi bir karar almasına gerek kalmazdı. Özrün gereği yapılmadı; çünkü İttihatçılık, sadece CHP'nin değil AKP'nin de temel ideolojik kılavuzudur.

Sonuç olarak, 1938'de Dersim'de devletin dâhili harbini, TC hükümeti, Genelkurmay Başkanlığı ve 3. Ordu Müfettişliği planladı ve icra etti. Devletin Tunç Eli'yle on binlerce Dersimli öldürüldü ve sürüldü, anasız-babasız bırakılan çocuklar dağıtıldı...

Ve devletin özrünün ilk adımı, böylesi bir içeriği olan Tunçeli isminin ilgası ve Dersim'in

kabulüdür. Devamında yapılacak olan da, resmen Dersimli kimliğini tanımak, bunun gereğini yapmak ve askeri harekâtın neden olduğu tahribatı gidermektir!

Dersim'in 1 no'lu, 2 no'lu ve 3 no'lu yasak bölgesinde, Birleşmiş Milletler Soykırım Sözleşmesi'nin 2'nci maddesindeki[40] tüm fiiller tek tek icra edildi. 2'nci maddenin öznesi bir grup mensubu olmaktır. Belirtilen beş fiilse, "öldürmek, bedensel ve zihinsel zarar vermek, varlığına kısmen veya tamamen son verecek hayat şartlarına tabi tutmak, doğumu engellemek için tedbir almak ve çocukları alıp başkasına vermek"tir.

Kürt/Zaza ve Alevi-Kızılbaş Dersimli, topluca öldürüldü ve sürüldü, çocuklar ailelerinden kopartıldı, toprağı yaşanmaz hale getirildi, bedensel-zihinsel varlığına zarar verildi.

Tümden Dersim'in hedeflendiği böylesi koşullarda elbette harp ortamında yasak bölge dışındaki Dersimlinin hayatını güvencede sürdürdüğü iddia edilemez. Bunun için üç yasak bölge dışında Dersimlinin yaşaması, soykırım yapılmadığı yanılmasına neden olmamalıdır!

Her Dersimli şahittir!..

- Bu yazı dilop dergisinin Temmuz-Ağustos sayısında yayımlanmıştır.

** Nevzat Onaran'ın Dersim'le birlikte Koçgiri, Pontos, Trakya ve Sasun'la ilgili araştırması 'Devletin Dâhili Harbi' ismiyle Kor Kitap'tan yayımlanacaktır.

[1] 6 Haziran 2019,

<https://t24.com.tr/haber/belediye-meclisi-kabul-etti-tunceli-bel-ediyesi-nin-tabelasi-dersim-olarak-degisiyor,822570>

[2] 30 Mayıs 1926 tarih ve 877 no'lu kanunla 11 vilayet kaza, 28 kaza nahiye, 61 nahiye de köy oldu ve kaza olan vilayetlerden biri Dersim'di, TBMM ZC, devre: II, cilt: 25, tarih: 29 ve 30.5.1926, s. 605-615 ve 629-630, 674-676, Fihrist-s. 6.

- [3] Dahiliye Vekaleti'nden 16.1.1929 tarih ve 20.3.1929 (ikisinin de no'su yok, N.0.) üçlü kararname, Resmi Gazete, 23.1.1929, sayı: 1100, s. 6496 ve Resmi Gazete, 26.3.1929, sayı: 1151, s. 6837.
- [4] Adliye Vekâleti'nden ilan Resmi Gazete, 1.10.1940, Sayı: 4626, s. 14773 ve 7.7.1938 tarihli üçlü kararname Resmi Gazete, 5.8.1938, sayı: 3978, s. 10407.
- [5] Adliye Vekâleti'nden ilan Resmi Gazete (RG), 3.3.1938, sayı: 3207, s. 9448-9449 ve üçlü kararname RG, 1.3.1939, sayı: 4145, s. 11351 ve üçlü kararname RG, 3.6.1939, sayı: 4223, s. 11909 ve ilan RG, 4.7.1939, sayı: 4249, s. 12115.
- [6] Birinci Umumi Müfettiş İbrahim Tali'nin 21.12.931 tarih ve 3316 sayılı raporu, Jandarma Umum Kumandanlığı, Dersim raporu içinde, Tarih Vakfı-Necmeddin Sahir Sılan Arşivi-2, Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik, Dersim-Sason (1934-1946), Yayına Hazırlayan: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2010, s. 214.
- [7] Saygı Öztürk, İsmet Paşa'nın Kürt Raporu, 5. baskı, Doğan Kitap, İstanbul-2008, s. 57.
- [8] Cumhuriyet, 21.10.1935, s. 3.
- [9] TBMM ZC, devre: V, cilt: 7, 25.12.1935 tarihli zabıt sonunda 58 no'lu Munzur Vilâyeti Teşkilat ve İdaresi Hakkında Kanun Layihası mazbatası, s. 1-2.
- [10] 58 no'lu mazbata, s. 2-8.
- [11] 58 no'lu mazbata, s. 9-11, 24-25.
- [12] Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın Başvekâlet'e gönderdiği 13.12.935 tarihli ve 9845 sayılı yazısı, BCA-F: 030.10/K: 70, D: 463, S: 18, s. 11.
- [13] 25.12.1935 tarih ve 2885 sayılı Yeniden Dokuz Kaza ve Beş Vilayet Teşkiline ve Bunlarla Otuz İki Nahiyeye Aid Kadrolar Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 4.1.1936, sayı: 3197, s. 5902.
- [14] Osmanlı Meclisi Âyan Zabıt Ceridesi, devre: III, içtimai senesi: 2, cilt: 2, 23 Şubat 1331 (8 Mart 1916) tarihli oturum, TBMM Basımevi, Ankara-1990, s. 261-268.
- [15] 14.6.1934 tarih ve 2510 sayılı İskân Kanunu, Resmi Gazete, 21.6.1934, sayı: 2733, s. 4003-4009; Dahiliye Vekâleti Nüfus İşleri Umum Müdürlüğü'nün 18.7.1934 tarih ve 13350/5944 sayılı tamimi, İdare, Eylül 1934, sayı: 78, s. 1463.
- [16] Dahiliye Vekili Şükrü Kaya'nın 18.11.931 tarih ve 32 sayılı

raporu, BCA-F: 030.10/K: 110, D: 740, S: 22, s. 1-6.

[17] Vekil Şükrü Kaya, hem iki çocuğunun nüfus kaydının olmadığını hem de Meclis'te bir gün çocuklarını nüfusa kayıt ettirenleri sorduğunda el kaldıranın bulunmadığını söyledi. (M. Bülent Varlık (hazırlayan), Umumi Müfettişler Toplantı Tutanakları-1936, Dipnot Yayınları, Ankara-2010, s. 372.)

[18] BCA-F: 490.01./K: 978, D: 792, S: 1 ve F: 030.10./K: 79, D: 523, S: 7 ve F: 030.10/K: 79, D: 523, S: 8; TBMM ZC, IV/3-15.7.1931, s. 123; TBMM ZC, V/16-5.2.1937, s. 59-60; Cumhuriyet, 11.3.1937, s. 1.

[19] Cumhuriyet, 24.12.1935, s. 1 ve 8.

[20] 16.12.1935 tarih ve 2865 sayılı Birinci, Üçüncü ve Dördüncü Umumi Müfettişliklerle Müşavirliklerin Teşkilat Kadroları Hakkında Kanun, İdare, İkincikânun 1936, sayı: 94, s. 38-41.

[21] 6.1.1936 tarih ve 2/3823 sayılı kararnameyle Bingöl, Tunçeli ve Elâziz'de 4. Umumi Müfettişlik kuruldu (Resmi Gazete, 16.1.1936, sayı: 3207, s. 5941.) ve kapsama Erzincan (Trakya Genel Müfettişi Abidin Özmen makalesi, İdare, Ocak-Şubat 1947, sayı: 184, s. 241.) da eklendi.

[22] 10.1.1936 tarih ve 2/3847 sayılı kararnameyle, 2884 sayılı kanun gereği 4. Umumi Müfettişlik'e Sekizinci Kolordu Komutanı Korgeneral Hüseyin Abdullah Alpdoğan'ın tayin edildi. (Resmi Gazete, 16.1.1936, sayı: 3207, s. 5942.)

[23] TBMM ZC, devre: V, cilt: 7, 25.12.1935, s. 175-180.

[24] TBMM ZC, devre: V, cilt: 7, 25.12.1935, s. 180; Cumhuriyet, 26.12.1935, s. 3.

[25] 25.12.1935 tarih ve 2884 sayılı Tunçeli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kanun, Resmi Gazete, 2.1.1936, sayı: 3195, s. 5892-5893; İsmail Beşikci, Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi, Belge Yayınları, İstanbul-1990, s. 11-21.

[26] TBMM'nin 4.3.1341 (1925) tarih ve 117 sayılı kararı, DÜSTUR, 3. Tertip, cilt: 6, Başvekâlet Matbaası, Ankara-1934, s. 146; 31.3.1341 tarih ve 595 sayılı Harp ve İsyân Sahalarında İdarei Örfiye Mıntıklarında Müteşekkil Umum Divan Harplerden Verilecek İdam Kararlarının Sureti İcrasına Dair Kanun, TBMM ZC, devre: II, cilt: 16, 31.3.1341, s. 297-317 ve Fihrist-s. 4; TBMM'nin 20.4.1341 tarih ve 136 sayılı Ankara İstiklâl Mahkemesine De İdam Selâhiyeti Verilmesi Hakkında Kararı, TBMM ZC, II/18-20.4.1341, s. 239, 243-247, 287-288 ve Fihrist-s. 6.

[27] Raymond Kevorkian, Ermeni Soykırımı, Çeviren: Ayşen Taşkent Ekmekci, İletişim Yayınları, İstanbul-2015, s. 625-626.

[28] Merkez Ordusu Kumandanı Tuğgeneral Nureddin Paşa, Merkez Ordusu Kurmay Baş. Yb. H. Hüsnü (Korg. Abdullah Alpdoğan) ve Giresun Müfrezesi Komutanı Osman Ağa (Topal Osman) idi. (İsmet Görgülü, On Yıllık Harbin Kadrosu, 1912-1922, Balkan, Birinci Dünya ve İstiklal Harbi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara-2014, s. 409-413.)

[29] İçişleri Bakanlığı, Köylerimiz, Ankara-1968, Önsöz.

[30] Türk Nüfus Mühendisliği'nin kapsamı: 1- Hıristiyan (ve Musevi) milletleri canıyla ve malıyla tasfiye etmek. 2- İslâm milletler ile Alevi-Kızılbaşları imha ve asimilasyonla, Türkleştirmek ve Sünnileştirmek. 3- Tarihi ve coğrafi varlığı Türkleştirmek. (Nevzat Onaran, Türk Nüfus Mühendisliği, Kor Kitap, İstanbul-2017, s. 22, 685-693.)

[31] Dersim'de devletin dâhili harbi, 9 Haziran 1938 tarihli, harekâtın bir aydan fazla süreceği 2/8973 no'lu (BCA-F: 030.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 13) ve sefer mahiyetinde olacağı 2/8974 no'lu (BCA-F: 030.18.1.2/K: 83, D: 51, S: 14) ve "muharebe ve müsademeleri" gerektireceği 2/8978 no'lu (BCA-F: 030.10/K: 112, D: 755, S: 16, s. 3) ve binlerce Dersimlinin sürüleceği, yasak bölgelerin boşaltılacağı 6 Ağustos 1938 tarih-2/9409 no'lu (BCA-F: 030.18.01.02/K: 84, D: 73, S: 8) kararnamele kararlaştırıldı ve icra edildi.

[32] Sabahttin Selek, Milli Mücadele, cilt: 2, Örgün Yayınları, 2. Baskı, İstanbul-1982, Ek: 19.

[33] Haydar Kang'ın dilekçesi ve diğer evraklar, BCA-F: 030.10/K: 112, D: 755, S: 18.

[34] Dahiliye Vekili Faik Öztrak'ın Başvekâlet'e gönderdiği 2.11.1939 tarih ve 2970/11184 no'lu raporu, BCA-F: 030.10/K: 111, D: 751, S: 30.

[35] 1943-1950 dönemi Tunçeli mebusu Necmeddin Sahir Sılan'ın DP'ye sunduğu 30.8.1952 tarihli Tunçeli raporu, Tarih Vakfı-Necmeddin Sahir Sılan Arşivi-1, 'Doğu Sorunu' Necmeddin Sahir Sılan Raporları, (1939-1953), Derleyenler: Tuğba Akekmekçi-Muazzez Pervan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul-2010, s. 443.

[36] 1927, Umumi Nüfus Tahriri, Fasikül: II, s. 211-213; 1935, Genel Nüfus Sayımı, Neşriyat No: 74, s. v11; 1940, Genel Nüfus

Sayımı, cilt: 2, s. 628; 1945, Genel Nüfus Sayımı, s. 652. Nüfus toplamına 10-15 bin veya 15-20 bin askeri güç ve devlet çalışanlarının dâhil olduğu dikkate alınması halinde Dersim'in sivil nüfusu o miktarda azalacaktır. (N.O.)

[37] Cengiz Özakıncı, Dersim'deki imhaya, anti-feodal bir yurttaşlık devrimi dedi. (Cengiz Özakıncı, 'Der-sim'den 'Tunç-eli'ye Yurttaş Hakları Devrimi, Bütün Dünya Dergisi, Ocak-2010, s. 65-66, 70, sitesi:

<http://www.butundunya.com/pdfs/2010/01/045-072.pdf>)

[38] Nevzat Onaran, age., s. 632-656.

[39]

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/300058/_Dersim_icin_ozur_diliyorum_.html ve

<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-dersim-icin-ozur-diledi-siyaset-1466430/>

[40] 23.3.1950 tarih ve 5630 sayılı Millî, Irkî, Dinî, Kütleleri Kısmen veya Tamamen İmha Suçunun 'Getiocide' [Soykırım] Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşmeye Türkiye Cumhuriyetinin de Katılmasınının Onanmasına Dair Kanunla 9 Aralık 1948 tarihinde Paris'te Birleşmiş Milletler Teşkilâtı Genel Kurulunca Kabul Olunan 'Genocide'in Önlenmesi ve Cezalandırılması Hakkındaki Sözleşme kabul edilmiştir, Resmi Gazete, 29.3.1950, sayı: 7469, s.18199-18200.